

Mersiyeyên Kurmancî Yên Ku Helbestvanan Li Ser Zarokên Xwe Hûnandine

Şairlerin Kendi Çocukları İçin Yazdıkları Kurmanci Mersiyeler

Kurmanji Elegies Written by Poets for Their Own Children

Cihan TURAN

Cihan TURAN	Cihan TURAN https://orcid.org/0000-0002-9613-3056 cihanturan7272@gmail.com Dr., Independent Researcher, Türkiye
Jêgir Citation Atf	Turan, C. (2024). Mersiyeyên Kurmancî yê ku Helbestvanan li ser Zarokên Xwe Hûnandine. <i>The Journal of Mesopotamian Studies</i> (16), 80-100 DOI: https://doi.org/10.35859/jms.2024.14444690 .
Dîroka Şandinê Submission Date Geliş tarihi	28.02.2024
Dîroka Qebûlê Acceptance Date Kabul Tarihi	28.04.2024
Dîroka Weşandinê Publication Date Yayın tarihi	30.03.2024
Cureyê Gotarê Article Type Makale Türü	Gotara vekolînê Research article Araştırma makalesi
Hakemî Peer-Review Hakemlik	Cot Nenas – Du ji derve Double anonymized - Two External Çift Taraflı Kör Hakemlik – İki hakem
Beyana Etîk Ethical Statement Etik Beyanı	Hatîye beyankirin ku di pêkanîn û nivîsîna vê xebatê de hemû rêzikên zanistî û etîk hatine şopandin û hemû çavkanî bi awayekî têkûz hatine referanskirin <i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i> Bu çalışma yapılırken ve yazılırken bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve kullanılan tüm kaynaklara uygun şekilde atıfta bulunulduğu beyan edilir.
Kontrola Întihalê Plagiarism Checks Benzerlik Kontrolü	Belê – îThenticate Yes – îThenticate Evet – îThenticate
Nakokiyên Berjewendiyar Conflicts of Interest Çıkar Çatışması	Di gotarê de di navbera nivîskar û ti aliyên din nakokîya berjewendîyê tune ye. <i>There is no conflict of interest between the author and any parties in the article.</i> Yazar ile makalede yer alan taraflar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Alîkarîya Darayî Grant Support Maddi Destek	Nivîskar beyan dike ku wan wî ji bo vê vekolînê ti fonên derveyî wernegirtine. <i>The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.</i> Yazar(lar), bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul etmektedirler.
Mafê Telifê & Destûr Copyright & License Telif Hakkı & Lisanslama	Nivîskar li jer lisansa CC BY-NC 4.0 mafê xwe yê li ser xebata xwe diparêzin. <i>Authors publishing in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.</i> Dergide yayın yapan yazarlar, CC BY-NC 4.0 kapsamında lisanslanan çalışmalarının telif haklarını saklı tutarlar.

KURTE

Mersiyeyên ku ji bo mirina însanan tên nivîsîn yek ji wan cureyên nezmê yê edebiyata me ya klasîk in û xwedî cihêkî taybet in. Ew mersiyeyên ji bo mirina kesekî ku jê tê hezkirin hatine hûnandin; wê êş û elema ku ji ber mirinê tê kişandin, agahiyên derheqê kesê mirî de û hinek agahiyên şexsî yê şa'ir di nav xwe de dihewinin. Ji ber vê yekê mirov dikare bibêje mersîye; serpêhatî, tecrube û hestên şa'iran li ber çavên xwîneran radixin. Armanca vê xebatê ew e ku bê derxistin holê ka di edebiyata kurdî ya klasîk de ji teref kîjan mersiyenûsê kurd ve çend mersîye bi zaravayê kurmancî li ser zarokan hatine nivîsîn. Di vê bergehê de pêşî bi kurtasî pênaseya mersiyeyê hat kirin û dûre ew mersiyeyên ku bi kurdîya kurmancî li ser zarokan hatine nivîsîn, hat vekolîn. Piştî ku hat tesbîtkirin kîjan şa'irî li ser qîz an jî lawê xwe çend mersîye nivîsîne, hat vekolîn ka mersiyenûsan ji ber mirina zarokên xwe êş û elemeke çawa kişandine. Di encama lêkolînê de ku bi rê û rêbaza lêkolîna dîrokî hat kirin ew mersiyeyên di kitêbên çapkirî û destxetan de bi rê û rêbaza analîzê hatin vekolîn. Di encama xebatê de hat tesbîtkirin bi kurdîya kurmancî mersiyeya ewil a li ser zarokan, di sed sala XVIII'an de hatiye nivîsîn û ji wê qernê heta roja me ya îro ji ber mirina zarokan bi tevahî 104 mersîye hatine nivîsîn. Nixandînen di vê xebata de di çarçoveya van 104 mersiyeyan de hatin kirin.

Peyvên Sereke: Edebiyata klasîk, kurdî, kurmancî, mersîye, zarok.

ÖZ

Ölüm için yazılan mersiyeler klasik edebiyatımızın nazım türlerinden biridir ve edebiyatımızda önemli bir yere sahiptir. Sevilen bir yakınının üzerine yazılan bu mersiyeler; ölümden dolayı çekilen ıstırap ve acıyı, ölen hakkındaki kimi bilgileri ve şairin bazı şahsi bilgilerini barındırmaktadırlar. Bu bilgiler bağlamında mersiyeler şairlerin kimi tecrübe, yaşanmış kıssalarını ve birçok duygularını okurların gözleri önüne sermektedir. Bu çalışmanın amacı hangi Kürt mersiyeci tarafından Kurmancî lehçesiyle kendi çocuğu üzerine kaç mersîye yazıldığını ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda kısaca mersiyenin tanımı yapıldıktan sonra Kürt mersiyecilerin Kurmancî lehçesiyle kendi çocuklarının üzerine yazdıkları mersiyeler incelenmiştir. Araştırmada hangi şairin kızı veya oğluna kaç mersîye yazdığı tespit edildikten sonra bu mersiyelerde şairlerin ölen çocuklarından dolayı nasıl bir acıya büründükleri incelenmiştir. Tarihi araştırma metoduyla yapılan araştırma neticesinde matbu ve el yazması eserlerdeki mersiyeler tespit edilip analiz edilmiştir. Araştırma neticesinde Kürtçe'nin Kurmancî lehçesi ile ilk mersiyenin 18. yüzyılda yazıldığı ve o zamandan günümüze kadar çocukların ölümleri üzerine toplam 104 mersîye yazıldığı tespit edilmiştir. Araştırmadaki değerlendirme ve incelemeler tespit edilen bu 104 mersîye çerçevesinde yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Edebiyat, Kürtçe, Kurmancî, Mersîye, Çocuk.

ABSTRACT

Elegies, a poetic genre within classical literature, hold a significant position in our literary tradition, capturing the essence of loss and grief for departed loved ones. They encapsulate the anguish of death, offer insights into the lives of the deceased, and provide glimpses into the personal experiences of the poets themselves. This study aims to explore the corpus of Kurdish elegies written in the Kurmanji dialect specifically dedicated to the poets' own children. In this context, after a brief definition of the elegy, the elegies written by Kurdish elegiac poets in the Kurmanji dialect about their own children were examined. Through meticulous examination, the study identifies the number of elegies authored by each poet for their daughters or sons, and analyzes the poets' expressions of mourning for their deceased children within these elegies. Employing historical research methods, the study identifies and analyzes elegies from both printed and manuscript sources. The findings reveal that the earliest Kurmanji elegy dates back to the 18th century, with a total of 104 elegies dedicated to children's

deaths identified thus far. The analysis and evaluation in this thesis are centered on these 104 identified elegies.

Keywords: Classical Literature, Kurdish, Kurmanji, Elegies, Children.

Destpêk

Di jiyana rojane ya însên de hinek tişt hene ku însan bivênevê rastî wan tê û bi wan re rûbirû dimîne. ‘Eşq, fîraq û mirin ji van çend tişt in ku ew hestên gerdûnî ne û ji bo şa’iran hertim bûne mijara şî’rên wan. Di nav mijarên navborî de mijarek heye ku şa’iran ji bo wê di şî’rên xwe de cihekî taybet veqetandine û hest û ramanên xwe û tiştên di qelbên xwe de bi şiklekî samîmî û jidil anîne zimên. Di edebiyatê de navê mersiye-yê li van şî’iran wiha hatiye danîn. Ji bo ev mersiye karibin bîn nivîsîn divê miheqeq pêwendîya nivîskar û kesê mirî bi hev re hebe (Çavuş, 2008:132). Sedemeke hebûna vê pêwendîyê heye. Lewra eger ev pêwendî hebe dê mersiye-yên karibe eş û elemê di bedena xwe de hîs bike û bi terza mersiye-yê bînê zimên û derdora xwe pê bide hisandin. Ji ber vê sedemê em dikarin bibêjin ku mersiye ji aliyekî ve helîna derd, kul, eş û eleman û her wisa neynika dilê şa’ir e ku tê de tecrubeyên şexsî yê-n şa’ir tî-n nîşandan. Şa’ir dema ku mersiye-yê xwe li ser kesê mirî dinivîse bi şiklekî hûrgilî eş û elema ku dikişîne ji her alî ve tî-ne zimên û derheqê nasname, taybetî û wesfên mirî de agahîyan bi me re parve dike. Şa’ir ji bilî van herwiha di mersiye-yê ku nivîsîye de sedema mirina wî kesî û hinek agahîyên mîna van jî bi me re parve dike. Mersiye, li gor kesên ku li ser wan hatine nivîsîn hatine dabêşkirin. Hinek lêkolîneran mersiye kirine heft beş ku ji yê-n padîşah, şehzade, wezîr, mezinên dewletê, şêx, dost û heval û endamên malbatê pêk tî-n (Îsen, 1994: 3). Lê hinek lêkolîneran jî mersiye wekî mersiye-yên ku li ser şexsan hatine nivîsîn û mersiye-yên ku li ser welat, bajar, dîn û mirinê hatine nivîsîn kirine du beş û di bin her beşekê de li gor kesê ku mersiye li ser hatiye nivîsîn binbeş vekirine (Turan, 2023: 187).

Di encama lêkolînê de hat dîtin heta îro li ser mersiye-yên klasîk ên kurdîya kurmancî bes pênc xebat hatine kirin. Ji van xebatan du xebat ji teref Ahmet Seyarî ve (Seyarî, 2019: 32-36), (Seyarî, 2019: 45-47), xebatek ji teref Sinan Hakan ve (Hakan, 2007: 45-47), xebatek ji teref Mesûd Serfiraz ve (Serfiraz, 2012:30-33) û xebateke jî ji teref Cihan Turan (Turan: 2023: 1-386) ve hatiye kirin. Di van xebatan de Ahmet Seyarî li ser mersiye-yên du edîbên kurd, Sinan Hakan li ser çend edîbên ku ji Miksê derketine û li ser çend mersiye-yên wan, Mesûd Serfiraz jî bi şiklekî giştî li ser mersiye-yên ku di kurdî de û Cihan Turan jî ji destpêkê heta damezrandina Komara Tirkiyê li ser wan mersiye-yên kurd nixandî û lêkolîn kiriye ku bi kurmancî nivîsîne. Divê bê diyarkirin di xebata ku me berî niha amadekiribû de (Turan: 2023: 1-386) ji ber sînor û çarçoveya xebatê, me bes 13 mersiye-yên li ser mirina qîz û kuran tesbît kiribû û navê wan dabû. Lêbelê di vê xebatê de hat behskirin ku 104 mersiye-yên tesbît kirî, li ser qîz û kuran hatine nivîsîn û lêkolîn li ser wan hat kirin. Ji ber vê yekê ev xebata me ji xebata navborî ciyawaztir e.

Em ê di vê xebata xwe de giranîya xwe bidin ser wan mersiye-yên ku li ser zarokan hatine nivîsîn û em ê hewl bidin ku tesbît bikin bê ka bi kurdîya kurmancî bi tevahî çend mersiye li ser kur û qîzan hatine nivîsîn. Dîsa em ê di vê xebata xwe de vekolînî ka bavek piştî ku qîz an jî kurê wî rehmî dîke eş û elemeke çawa dikişîne, dema ku ew xebata mirina qîz an jî kurê xwe distîne helwesteke çawa nîşan dide û ew ji bo zarokên xwe yê-n ku rehmî kirine çî tiştan dibêje û ji bo axretê derheqê wan de çî tiştan xeyal û hêvî dike. Di encama lêkolînê de hat tesbît kirin 104 mersiye li ser mirina zarokan hatine nivîsîn. Xebata me li ser van 104 mersiye-yên hat saz kirin. Ev 104 mersiye ji teref Axayokê Bêdarî, Mela Elîyê Baqûstanî, Mela Qasim, Mela Ehmedê Xelatî, Cegerxwîn, Mela Ehmedê Nalbend, Fehmî Begê Pêçarî û Mela Ebdullahê Babnîrî ve li ser zarokan hatine nivîsîn.

1. Mersiye

Mersiyeya (مرثیة pirjimara wê مرثی) ku koka wê رثی ye di Erebi de tê maneya girî û şingirtina li ser kesê mirî (Toprak, 1990: 2). Di ferhengan de derheqê mersiyeyê de pênaseyên wiha tên kirin: Matema manzûmî (Kanar, 2011:788); manzûmeya ku li ser kesekî mirî hatiye nivîsîn (Devellioğlu, 2017: 722); lawij, xweşniyaz, xweşxwaz, dûrika mirîyan (Îzolî, 2013:885); ew helbesta ku ji bo pesnê kesê mirî bê dayîn û xemgînî û kovana ji ber mirinê bê nîşandan, hatiye nivîsîn (Pala, 2014:306); nezma ku bi mebesta diyarkirina wêşên baş ên zilamekî mirî an jî ji bo anîna zimên a ji wê eş û kerba ji ber mirina wî zilamî hatine nivîsîn (Sami, 1978:1321); strana matemî ya ku ji bo pesnê kesê mirî hatiye nivîsîn, helbestên ku nexasim di wan merasîman de tên xwendin ku ji ber salvegera Hesên û Huseyîne lawên 'Elî tîn tertîpkirin. (Redhouse, 1987:1805); *û bi girî hejmartina* (???) başî û qenciyên kesekî ku mirîye (Naci, 1990: 602). Mersiye wekî terîm jî, ew helbest in ku piştî mirina kesekî ji bo nîşandayîna xemgînîyê tên gotin (İsen, 2012:4).

Kevneşopîya mersiyeyê di nav edebiyata kurdîya kurmancî ya klasîk de xwedî cihekî taybet e. Wekî şa'irên Faris (Mu'temen, 1954: 54-55), ji teref şa'irên kurd ve jî ji ber mirinê li ser gelek çînen civakê gelek mersiye hatine nivîsîn ku yek ji wan jî zarok bi xwe ne. Şa'irên kurd, ji bo kur û qîzên xwe yê ku rehmet kirine eş û elemên xwe di van mersiyeyan de anîne zimên û xwestine barê giran a li ser milên xwe û eş û elema di dilên xwe de sivik bikin. Di encama lêkolîna li ser wan mersiyeyên ku şa'irên kurd li ser zarokên xwe nivîsîne de hat tesbîtkirin ku di vê kategorîyê de ji teref 8 mersiyenûsan ve bi tevahî 104 mersiye li ser lawik û qîzan hatine nivîsîn. Ji van 104 mersiyeyan, 102 mersiye li ser kuran û 2 mersiye jî li ser qîzan hatine nivîsîn. Nûnerên vê kategorîyê Axayokê Bêdarî (m. piştî 1728an), Mela Qasim (m.17..?), Mela Ehmedê Nalbend (m.1964), Cegerxwîn (m.1984), Mela Ehmedê Xelatî (1934-...) , Mela 'Elîyê Baqûstanî (m.2002), Mela Ebdullahê Babnirî (1939-...) û Fehmî Begê Pêçarî (m.1969) ne.

Lazim e bê diyarkirin ji van 104 mersiyeyên ku qala wan hat kirin, bi tevahî 13 mersiye jixwe ji ber ku me derbarê mersiyeyan de xebateke giştî kiribû li ber destê me amade bûn. Digel van mersiyeyên heyî me ew dîwan û dîwançeyên çapkirî û destxetên neçapkirî û hinek kitêbên ji bo çapkirinê dihatin amadekirin vekolan. Di encama vê lêkolînê de me tesbîtkir ku di vî warî de 91 mersiyeyên din jî hatine nivîsîn. Piştî karê berhevkirinê mersiye wekî mersiyeyên li ser kuran û yê li ser qîzan hatin dabeşkirin û xebat û lêkolîn li ser van daneyan hat kirin.

1.1. Mersiyeyên ku li ser Kuran Hatine Nivîsîn

Di encama lêkolînê de hat tesbîtkirin di vî warî de ji teref 6 mersiyenûsan ve bi tevahî 102 mersiye li ser kuran hatine nivîsîn. Nûnerên vê qonaxê Axayokê Bêdarî, Mela Qasim, Mela Ehmedê Nalbend, Cegerxwîn, Mela Ehmedê Xelatî û Mela 'Elîyê Baqûstanî ye. Ji van 6 mersiyenûsan ê ku di vê kategorîyê de pêşeng e Mela Ehmedê Xelatî ye ku bi tevahî 90 mersiye li ser lawê xwe nivîsiye (Xelatî, ? : 1-401). Piştî wî, yê ku di vî warî de herî zêde mersiye nivîsiye bi 8 mersiyeyan Mela Ehmedê Nalbend e (Nalbend, ? : 2, 9, 11, 13, 17, 19, 24, 37). Piştî van her du mersiyenûsan Axayokê Bêdarî (Doskî, 2020: 42), Mela Qasim (Doskî, 2022: 164), Cegerxwîn (Cegerxwîn, 2018: 414) û Mela 'Elîyê Baqûstanî (Baqûstanî, 2017: 60) tên ku her yek ji wan di bes mersiyeyek nivîsîne.

Eger em bikevin pey wê mersiyeya ku di vî warî de ya yekem e, bi gotineke din di vî warî de kîjan mersiye cara yekem hatiye nivîsîn, em dikarin bibêjin mersiyeya yekemîn a Axayokê Bêdarî ye (Turan, 2023:250). Bêdarî, ev mersiyeya xwe li ser du lawên xwe nivîsiye ku di sala 1728an de rehmet kirine (Doskî, 2020: 43). Dema ku em li dîroka wefata wan mersiyenûsên mîna Mela 'Elîyê Baqûstanî, Mela Qasim, Mela Ehmedê Xelatî, Mela Ehmedê Nalbend û Cegerxwîn mîze dikin em dibînin ev şa'ir piştî Bêdarî jiyane ku ev yek yekemînûna mersiyeya Bêdarî xurtir dike. Mersiyeya Bêdarî ya ku li ser mirina du lawên xwe hatiye nivîsîn ji hêla teşeya nezmê ve bi teşeya muxemmesê

hatiye nivîsîn û ji 8 bendan/pêncîneyan pêk tê. Behra mersiyeyê remel û qaliba wê jî fa'îlatun fa'îlatun fa'îlatun fa'îlun e.

Destpêka mersiyeya Bêdarî bî vî awayî ye:

Fa'îlatun Fa'îlatun Fa'îlatun Fa'îlun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Sed mixabin vê cewabê ez ji dil nalan kirim

Taqet û qûwet nema min belkî ez bêcan kirim

Leşkerê derdan geha min ji 'eqî talan kirim

Min nema qet xew bi carek bêser û saman kirim

Min du şahî çûne vêkra mubtelayê wan kirim (Doskî, 2020:42)

1.2. Mersiyeyên ku li ser Qîzan Hatine Nivîsîn

Di encamê de em rastî bes 2 mersiyeyan hatin ku ew bi kurmancî hatine nivîsandin. Yek ji van mersiyeyan a Fehmî Begê Pêçarî ye ku wî li ser qîza xwe ya bi navê Fikrîya (m.1963) nivîsiye (Pêçarî, 2019: 216) û ya din jî mersiyeya Mela Ebdullahê Babnirî ye ku wî jî li ser qîza xwe Fatima (m.2006) û nevîya xwe Feyza (m.2006) nivîsiye (Babnirî, 2012: 94). Di bergeha tesbîtkirina mersiyeya yekemîn a di vî warî de em dikarin bibêjin, eger dîroka wefata kesên ku li ser wan mersiyeyên hatine nivîsandin esas bê girtin em dikarin bibêjin mersiyeya yekemîn a di vî warî de ya Fehmî Begê Pêçarî ye ku qîza wî di sala 1963yan de rehmî kiriye (Demir, 2019: 30). Mersiyeya duyemîn jî ya Babnirî ye ku qîza wî jî di 11ê gulana 2006an de rehmî kiriye (Babnirî, 2012: 94).

Mersiyeya ku Fehmî Begê Pêçarî nivîsiye û teşeya wê ya nezmê qesîde ye ji 11 malikan pêk tê û behra wê remel û qaliba wê jî fe'îlatun fe'îlatun fe'îlatun fe'îlun e. Mersiya ku Mela Ebdullahê Babnirî jî nivîsiye teşeya wê ya nezmê murabbe' e. Ev murebbe'a ku ji 6 bendan pêk tê behra wê hezec û qaliba wê jî mefa'îlun mefa'îlun mefa'îlun fe'îlun e.

Ji mersiyeyên ku li ser qîzan hatine nivîsîn çend beyt û bendên mînak:

Ji Fehmî Begê Pêçarî:

Fe'îlatun Fe'îlatun Fe'îlatun Fe'îlun

Remel + + - - / + + - - / + + - - / + + -

Kewekî min di rewaqa cigerê de bû firî

Me du çav mane li seyra ufuqan ka zivirî (Demir, 2019: 216)

Ji Mela Ebdullahê Babnirî:

Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun Fe'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - -

Keça we ye Fatime li Meraşê qeza kir

Tevlî keça xwe Feyza ji mala bavê weda' kir

Derba li ser kezebê damarê bav zûwa kir

Du heb perçe canê min bi kêra ko heba kir (Babnîrî, 2012: 94)

Navên mersiyenûs û kesên ku mersiye li ser wan hatiye nivîsîn û her wiha hejmara mersiyeyên wan wiha ye:

Navê Helbestvan	Li Ser Kî Nivîsiye	Hejmara Mersiyeyên Wî
Axayokê Bêdarî	Li ser du lawên xwe	1
Mela Qasim	Lawê xwe Abdullah	1
Mele Ehmedê Nalbend	Lawê xwe Muhemmed	8
Mela Ehmedê Xelafî	Lawê xwe Mûnîr	90
Cegerxwîn	Lawê xwe Xurşîd	1
Mele 'Elîyê Baqûstanî	Lawê xwe Wehîd	1
Fehmî Begê Pêçarî	Li ser qîza xwe Fikrîya	1
Mela Ebdullahê Babnîrî	Li ser qîza xwe Fatima	1

2. Bav û Zarok di Mersiyeyan de

Ji ber ku mersiyeya ku hatiye nivîsîn li ser zarokan e di van mersiyeyan de em hest û ramanên mersiyenûs ango bav bi şiklekî zelaltir dibînin. Lewra bavê ku mersiyenûs e û kuran jî qîza wî rehmet kiriye li ser kur an jî qîza xwe bi xwe mersiye nivîsiye û di vê mersiyeyê de deriyê dilê xwe ji xwînerên xwe heta dawiyê vekirîye. Ji ber vê yekê şa'ir hem halê xwe yê ku ew ji ber mirina law an jî qîza xwe ketiye nav hem jî wê êş û elema ku ew dikişîne û herwiha qedr û qîmeta zarokê xwe yê ku rehmet kiriye bi teferûat tîne zimên. Şa'ir dema vê yekê dike gelek caran serî li hunerên edebî yê mîna teşbîh, telmîh, îstîfane û hwd. dide û wê êş û elema ku ew dikişîne bi me dide hesandin. Em ê di binbeşa jêr de li ser van mijaran hûr bibin ka şa'ir ji bo qîz an jî kurê xwe yê ku rehmet kiriye çi texeyul kiriye, ji ber mirina wî/wê pê re êşeke çawa peyda bûye.

2.1. Tesîra Mirinê li ser Bavê ku Mersiyenûs e

Mirin zexteke giran li ser bavê mersiyenûs dike û dinya li ber çavê însan reş dike. Lewra *êşa ku di nava bedena însên de cî girtiye, têkiliya wî hem ji dinyayê û hem ji jî însan bi xwe qut dike* (Breton, 2019:19). Ji ber vê yekê bavê ku mersiyenûs e ji bo vê êş û elema xwe nişan bide di hinek beytên xwe de serî li hunerên edebî dide û xwe dişibîne Yaqûbê ku bi salan ji lawê xwe Êsîf dût ketiye an jî Eyûbê ku kurman avêtibûn bedena wî.

Xelatîyê ku lawê wî Mûnîr rehmet kiriye, ji ber zexta mirinê li ser kurê xwe 90 mersiye nivîsîne. Êş û elema mirina lawê wî lê ew qas zêde dike ku ew di çarîna jêrîn de xwe dişibîne Yaqûbê ku bi salan ji Êsîfê xwe dût ket, lê tu car îsyar nekir heta ku Xweda kurê wî lê vegehand. Xelatî bi vê yekê bi xwîneran dide famkirin ku di warê kişandina êş û elemê de ew mislê Yaqûb e.

Mînak:

Ji Mela Ehmedê Xelatî:

Mustef'îlun Mustef'îlun

Recez -- + - / - - + -

Hewar bê Hezretî Ya'qûb

Ji nefsê ra nebim mexlûb

'Iwec raha dike uslûb

Ji bo insanê vê 'esrê (Xelatî, ?: 307)

Babnirîyê ku qîza wî rehma kiriye jî piştî ku derd û kulên xwe di mersiyeyê de tîne zimên destnîşan dike ku ew jî mîna Eyûbê ku kurman laşê wî xwar ehlê sebrê ye û daîm serê xwe li ber fermana Rebbê aleman ditewîne.

Mînak:

Ji Mela Ebdullahê Babnirî:

Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun Fe'ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - -

Ya Reb ez te nas dikim wekî Eyûb sabir im

Ez ne yah im ne bah im ji nezanê kafir im

Bo fermana te her dem kemerbest im şakir im

Destê xwe li ber rehma te heta sibê vedigirim (Babnirî, 2012: 95).

Yek ji wan hêmanên din ên ku mersiyenûsên bav bi kar tînin bilbil e ku di nav teyran de ya ku herî çilekêş û xwedî êş û elem e. Di nezera mersiyenûsan de kurên wan mîna gulekî ne ku nû dibîşkinin û ew jî mîna wê bilbilê ne ku gula xwe winda kirine û dikin feryad û fixan û her tim rondikan dirijînin. Li gorî wan heta ku bilbil feryad û fixana xwe bi dawî neke ew ê êş û elema wan jî neqede û ew ê hertim binalin.

Mînak:

Ji Cegerxwîn:

Mef'ûlu mefa'îlun fe'ûlun

Hezec -- + / + - - - / + - -

Kengî li gulê nebarî şebnem

Kanî biçikin ziwa bibin çem

Bilbil negirî li rengê hemdem

Bavê te nema dinalî Xurşîd (Cegerxwîn, 2018: 464)

Di hinek mersiyeyan de mersiyenûs dev ji bax, bexçe, bilbil û gulan berdide û mala xwe dişibîne wê mala ku kes lê nemaye û kund lê dixwînin. Ev yek bi xwe jî derûnîya şa'ir û tesîra mirinê ya li ser wî nîşanî me dide.

Mînak:

Ji Mela Ebdullahê Babnirî:

Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun Fe'ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - -

Belê li ser Babnîrê bû teyrok û dûman e

Mala wî warê kunda ne deşt e ne zozan e

Di deh û yekê gulanê sosin di bax nemane

Nema ava yek warek warê wê tev wêran e (Babnirî, 2012: 94)

Di wan mersiyeyên li ser zarokan hatine nivîsîn de bavên mersiyenûs carinan ji ber windakirina qîz an jî lawê xwe bihara wan dibe payîz, havîna wan dibe zivistan. Ew ji ber mirina ku pêk hatiye êş û elemeke wisa dikişînin ku li ser mala wan dibe teyrok û dûman, fesla zivistanê bi ser wan de tê û dar û ber hişk dibin û kanî ziwa dibin. Em vê yekê di mersiyeya ku Babnirî li ser qîza xwe, Nalbend û Cegerxwîn li ser kurên xwe nivîsîne de dibînin.

Mînak:

Ji Mela Ebdullahê Babnirî:

Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun Fe'ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - -

Belê li ser Babnîrê bû teyrok û dûman e

Mala wî warê kunda ne deşt e ne zozan e

Di deh û yekê gulanê sosin di bax nemane

Nema ava yek warek warê wê tev wêran e (Babnirî, 2012: 94)

Ji Mela Ehmedê Nalbend:

Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

Me hat fesla zivistanê xema di dil da helavêtin

Ketîn qeydê û zîndanê ku celladê bi xêr têtin (Nalbend, ?: 25)

Ji Cegerxwîn:

Mef'ûlu mefa'îlun fe'ûlun

Hezec -- + /+ --- /+ --

Hişk bûne li ser serê me ev dar

Havîn e ziwa ne co û cobar

Qawanê dilem şikestî yekcar

Lê bavê te her dinalî Xurşîd (Cegerxwîn, 2018: 414)

2.2. Cihê Zarokan di Nezera Bavê Mersiyenûs de

Di nezera bavên ku mersiyenûs in û mersiye li ser qîz an jî kurên xwe nivîsîne de qîz an jî kurên wan ewqas bi qedr û qîmet in ku bi mirina wan pir diêşin. Ew, ji bo ku vê qedr û qîmeta wan a di nezera xwe de nişan bidin di mersiyeyan de zarokên xwe dişibînin. Ûsîfê ku ji bavê xwe dîr ketiye, tava ku xûsuf bûye, heyva ku pir xweşik e; bilbil, qumrî û kewa ku bi xweşikbûna xwe balê dikişînin ser xwe, gul, çiçek û kulîlkên bedew in û dur û gewherên ku bi qedr û qîmet in. Ev wesfandin tev tîn kirin da ku bê zanîn ka zarokê rehmet kiriye di nezera mersiyenûsê bav de xwedî qedr û qîmeteke çawa ye û ew çiqas ji zarokê hez dike.

Di mersiyeyên ku ji teref Mela Ehmedê Xelatî ve hatine nivîsîn de tî dîtin asta êşkişandinê ewqas lê zêde dike ku ew lawê xwe Mûnîr dişibîne. Ûsîfê ku bi salan ji bavê xwe dîr ketiye û di talîyê de lê vegeyriyaye. Ew, bi vî awayî bang li Mûnîrê ku di nezera wî de mîna Ûsîf xweşik e û ji bavê xwe dîr ketiye dike da ku lê vegere.

Mînak:

Ji Mela Ehmedê Xelatî:

Mustef'îlun Mustef'îlun

Recez -- + - /- - + -

Me êş sîroz e sîroz e

Me ne 'îd e ne Newroz e

Munîr daim cîger sîz e

Hewar bê Yûsufê Misrê (Xelatî, ? : 307)

Heman Xelatî kur û wê bûka xwe ya ku digel hev di qezayekê de rehmet kirine û bûne sedema êşkişandinê dişibîninê *Mem û Zînê*.

Mînak:

Ji Mela Ehmedê Xelatî:

Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun

Hezec + - - - /+ - - - /+ - - - /+ - - -

Di cîger da qecer tîr in dibarin şubhê baranê

Di qebrê da *Mem û Zîn* in me çav bû ebrê nîsanê (Xelatî, ? : 113)

Di wan mersiyeyên ku hatin lêkolînkirin de hat dîtîn ku di nezera mersiyenûsan de kesên ku nûra çav û dilan in, zarokên wan bi xwe ne ku ew di vî warî de wan dişibînin tav û heyva ku çavkaniyeke ronîkirinê ye. Di van mersiyeyan de zarok an mîna heyva çardehşeviyekî an jî mîna tavekê ne ku ew bi şewqa xwe dinyaya wan ronî dikin. Li gorî wan mirina kur an jî qîza ku heyv an jî şems e dibe sedem ku alem tev di tarîtiyê de bimîne. Ev tarîti carinan bi çûyîna ava ya rojê an jî bi xusûfa şemsê pêk tê. Lê ev tarîti di mersiyeyan de xwe wekî êş, elem û giriye nîşan dide.

Pêçarî di beyta mersiyeya xwe ya jêrîn de qîza xwe ya ku rehmet kiriye û bûye sedema kişandina êş û eleman dişibîne “*meh-tel’etê*” (Hilhatina heyvê) û bi çûyîna wê bi wî re ne sebr û ne jî qerar dimîne.

Mînak:

Ji Fehmî Begê Pêçarî:

Fe’ilatun Fe’ilatun Fe’ilatun Fe’ilun

Remel + + - - / + + - - / + + - - / + + -

Ji wê meh-tel’etê dûr im me nema sebr û qerar

Bi xiyal her me li bal in dev û lêvên şekirî (Demir, 2019: 216)

Di beyta mersiyeya jêrîn de jî Xelatî lawê xwe yê bi navê Mûnîrê ku miriye dişibîne tava ku çûye *xusûfê*¹ an ku tarî bûye. Ew bi vê yekê diyar dike ew tava ku pêşiya wî ronî dike ango ew kurê ku ji bo wî ronîya çav û dilan bû jê dûr ketiye ku ev yek jî bûye sedema helandina can û cegerê.

Mînak:

Ji Mela Ehmedê Xelatî:

Mefa’îlun Mefa’îlun Mefa’îlun Mefa’îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

Şemsê taban çû xusûfê me heland can û cîger

Key xurem ez nan û avê cenneta min bû seqer (Xelatî, ? : 388)

Ji ber ku mersiye ji bo zarokan hatine nivîsîn; mexlûqên ji hev şîrîn û xweşîktir ên mîna kew, xezal, berxik û bilbilê digel gelek taybetmendiyên xwe di mersiyeyan de cih girtine. Li gor şa’ir zarokên wan jî mîna wan xweşik û şîrîn in. Carinan zarok di nezera bavê xwe de dibin mîna kew û bilbilekî ku ji hêlîna xwe yan jî ji bexçeya bavê xwe dûr ketine.

Mînak:

Ji Fehmî Begê Pêçarî:

Fe’ilatun Fe’ilatun Fe’ilatun Fe’ilun

Remel + + - - / + + - - / + + - - / + + -

Kewekî min di rewaqa cigerê de bû firî

1 Ji ber ku heyv dikeve navbera dinya û tavê tîrêjên tavê nagihîjin dinyayê. Ji ber vê yekê sî dikeve li ser dinyayê û bûyera girtina rojê pêk tê ku şairên klasîk vê bûyera ku di erebî de jê re xusûfa şemsê tê gotin bi rêya hûnerên edebî di şî’îrên xwe de bi kar anîne.

Me du çav mane li seyra ufuqan ka zivirî? (Demir, 2019: 216)

Ji Mela Ehmedê Nalbend:

Fa'ilatun Fa'ilatun Fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

Baxê min gul tê neman bilbil firî

Çû me talanê kurî ma bê bedel (Nalbend, ? : 11)

Carinan jî bavê ku qîz an jî lawê wî rehmet kiriye zarokên xwe dişibînin xezal an jî berxikekî şîrîn ku terka mala bavê xwe kirine û jî wî dûr ketine. Di van beyt û bendên jêrîn de tê dîtin ku Pêçarî çavên qîza xwe û Cegerxwîn jî çavên lawê xwe dişibîne yên xezalan.

Mînak:

Ji Fehmî Begê Pêçarî

Fe'ilatun Fe'ilatun Fe'ilatun Fe'ilun

Remel + + - - / + + - - / + + - - / + + -

Bêheşî dûriya wan çavên xezalî û reş in

Di heş û bîra me cî girtine wan dêmên zerî (Demir, 2019: 216)

Ji Cegerxwîn:

Mef'ûlu mefa'ilun fe'ûlun

Hezec - - + / + - - - / + - -

Ew qamet û qed û bejn û bala

Ew çavên di reş wekî xezala

Ew birhê zirav ji rengê dala

Her dem tu li xeyal î Xurşîd (Cegerxwîn, 2018: 414)

Di mersiyeyên kurdî yên ku li ser zarokan hatine nivîsîn de yek ji wan nebatên ku zarok herî zêde lê tîn şibandin gul e. Şa'irên mîna Xelatî û Bêdarî di mersiyeyên xwe de kurên xwe yên ku rehmet kirine şibandine sorgulan. Li gor Xelatî bi nemana sorgulan ya di nav bexçeyê de ew bûye wekî bilbil û qumrîya ku ji gula xwe bûye û nema dengê wî derdikeve. Bêdarî jî bi firqeta sorgulan ku bi vê yekê qesda mirina pêkve ya her du kurên xwe dike ew dest bi giriyêke dijwar dike.

Mînak:

Ji Mela Ehmedê Xelatî:

Mustef'ilun Mustef'ilun

Recez - - + - / - - + -

Me kir girîn me kir fixan

Sorgul di baxê me neman

Lew dengê qumrî bulbulan

Nayê guhan mîna berê (Xelatî, ? : 309)

Ji Axayokê Bêdarî:

Fa'ilatun Fa'ilatun Fa'ilatun Fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Wê dema mesmû'î min bû hicreta cohtê kuran

Xem li ser pişta me hazir bûne barê oştiran

Sitirî nabim ez tu car êdî ji vî barê giran

Rîş û rih her du me şil bûne ji ava hêstiran

Furqeta wan sorgulan ez bê'eded girîyan kirim (Doskî, 2020: 43)

Di nezera dê û bavê zarokê de, ew gelek zêde bi qedr û qîmet in. Di mersiyeyan de hat dît in ku şa'ir kurê xwe yê ku rehmet kiriye dişibîne cewher û durran. Weke ku di pêncîneya jêrîn de tê dît in Baqûstanî lawê xwe yê bi navê Wehîd şibandîye “*cewherek 'alî 'enasir*”a (Baqûstanî, 2017: 61) ku bi qedr û qîmet e û ji nirxa wê tiştek kêma nabe.

Mînak:

Ji Mela 'Elîyê Baqûstanî:

Fa'ilatun Fa'ilatun Fa'ilatun Fa'ilatun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

Cewherek 'alî 'enasir ez dibêjim ew Wehîd

Timmî şakir hem jî sabir ew ji rebbê xwey hemîd

Qet ji rebbê xwe yê şafi nebû carek bê omîd

Ah ji sewta wî hezîn û ku di şî'rê da mezîd

Bike îhsan tu ji lutfê nî'me ecrul-muhsînîn (Baqûstanî, 2017: 61)

Yek ji wan hêmanên ku şa'ir zarokên xwe dişibîninê, ronahî yan jî nûr e. Şa'ir di mersiyeyên xwe de zarokên xwe yê ku rehmet kirine wekî ronahiya çavan û nûra li ser qelbê xwe nîşan didin. Bi rehmetkirina wan êdî çavên wan bêronahî û qelbên wan jî bènûr dimîne. Şa'ir bi vê yekê diyar dîkin bi wefata wan çavên wan kor dibin ku ew ji ber vê yekê pêşîya xwe nema dibînin û qelbê wan ji ber bènûriyê di nav tarîtiyê de dimîne.

Mînak:

Ji Mela Qasim:

Fa'ilatun Fa'ilatun

Remel - + - - / - + - -

Quwet û taqet cuda bû rahet û sebr nemabû

Ruhnîya min ‘Ebdila bû wey dilê min wey dilo (Doskî, 2022: 166)

Ji Mela Ehmedê Nalbend:

Fa’ilatun Fa’ilatun Fa’ilatun Fa’ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Ev rihê spî bê didanî taqet û çavêd qusûr

Ev hemî ‘eyb in li ser min qelb ma bê şewq û nûr

Hîvîya min her ew e kur malekî birbîte jor

Qet li dinyayê nema min tuxmî meqsûd û murad (Nalbend, ?: 2)

Dema ev mersîyeyên ku li ser zarokan hatine nivîsîn ji hêla qîz û kuran ve bê nirxandin mirov dikare bibêje; mersiyenûsên ku bav in di warê qîmetdayînê û diyarkirina êş û elemê de tu ferq nexistine navbera qîz û kuran. Teşbîh an jî hunerên edebî yê ku ji bo kurekî di mersîyekekê de hatiye bikaranîn, tê dîtin ku ji teref mersiyenûsekî din ve jî vê carê ji bo qîza rehmetkirî hatiye bikaranîn.

2.3. Asta Êş û Elemê û Helwesta ku ji ber Mirinê tê Nîşandan

Şa’irê klasîk dema ku bixwaze wê helwesta xwe ya ji ber mirina zarokên xwe nîşan bide serî li gelek hunerên edebî dide û dixwaze ehlê gundê xwe yan jî temamê dost û hezkiriyên xwe bike şîrikê vê êş û elema ku ew dikişîne. Di çarîna Babnîrî ya li jêrîn de tê dîtin Babnîrî destnîşan dike ku qîza wî bi wefata xwe bes ne li ser serê wî bi heman awayî li ser serê temamê ehlê Babnîrê dibe teyrok û dûman. Ew bi vî şiklê ehlê gund jî dike şîrikê êşa xwe. Dîsa di çarîneya jêrîn a Baqûstanî de tê dîtin ku ew bang li temamê dost û hezkiriyên xwe dike da ku ew Wehîdê wî ji bîr nekin û bibin şîrikê êşa wî û tim û tim jê re diayan bikin.

Mînak:

Ji Mela Ebdullahê Babnîrî:

Mefa’ilun Mefa’ilun Mefa’ilun Fe’ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - -

Belê li ser Babnîrê bû teyrok û dûman e

Mala wî warê kunda ne deşt e ne zozan e

Di deh û yekê gulanê sosin di bax nemane

Nema ava yek warek warê wê tev wêran e (Babnîrî, 2012: 94)

Ji Mela ‘Elîyê Baqûstanî:

Fa’ilatun Fa’ilatun Fa’ilatun Fa’ilatun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

Gelî dost û ji muhibba vî Wehîdî ji bîr mekin
Hem di rewza wî de daîm dilê wî jî xweş bikin
Hûn ji xeyr û ji duayan pur ji wî re tim bikin
Hem Xwedayê wî yê rehîm hûn ji wî razî bikin
Fatîha jî tim dewamî hûn bi hev ra tim bixwîn (Baqûstanî, 2017: 62)

Dema ku di nav civakê de tiştekî nebaş an jî kovandar û elemnak pêk tê însan felekê wekî berpirs û mesûldarê wî tiştê dibînin, gazinan jê dikin û wî wekî dijminê xwe dibînin. Ev yek wekî adetekê di nava civakê de cihê xwe girtiye. Di wan mersiyeyên ku bi kurdîya kurmancî li ser zarokên mirî hatine nivîsîn de jî ev adet cihê xwe girtiye. Şa' irên kurd di gelek malik û bendên mersiyeyên xwe de ji felekê re bertekên dijwar nîşan didin û wê wekî dijminê xwe dibînin. Lewra li gor şa' iran mesûl û sedema vê mirinê felek bi xwe ye.

Mînak:

Ji Fehmî Begê Pêçarî:

Fe'ilatun Fe'ilatun Fe'ilatun Fe'ilun

Remel + + - - / + + - - / + + - - / + + -

Kelemê cewra felek şax û gulî dane di dil

Kûr e û agir û pêt e di kezab pê xewirî (Demir, 2019: 216)

Ji Mela Ehmedê Nalbend:

Mustef'ilun Mustef'ilun Mustef'ilun Mustef'ilun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

Rebbê Xenî bir ew benî dil bû tenî nahêt kenî

Sotin gelek ez bûm xelek dujmin felek lew ez meham (Nalbend, ?: 14)

Di edebiyatê de, mibaxele tiştekî weke ku nabe an jî ji wesfê wê zêdetir an jî kêmtir nîşandan e û tesîra gotinê zêde dike (Pala, 2014: 338). Bi gotineke din ji alîyê rewanbêjîyê ve jî gava mirov hestekê vebêje, dikare ji xelesa rastiyê derkeve û wê mezintirîn nîşan bide an jî rewşa wê ya heyî dikare biçûktir û kemtir jî diyar bike (Saydun, 2018: 107). Di encama vî tiştê ku tê kirin de hunera edebî ya mibalexeyê derdikeve holê. Ev cureya hunerê ji teref mersiyenûsên kurd ên ku li ser zarokên xwe mersiye nivîsîne ve jî hatiye bikaranîn. Lewra êş û elema mirinê ji mersiyenûs re pir giran tê. Mersiyenûsên kurd ji bo ku karibin xwînerên xwe têxin bin tesîra xwe û wê êş û elema di dilê xwe de bi xwînerên xwe bidin hisandin serî li vê hunera edebî dane.

Nalbend di beyta mersiyeya xwe ya jêrîn de ji bo xwînerên xwe bixe bin tesîra xwe serî li hunera mibaxaleyê daye û diyar kiriye ku ji ber mirina lawê wî piştî demekê çavên wî bûne mîna çoya ku xwîn jê diherike. Dîsa Xelatî jî ji bo tesîra gotina xwe zêde bike heman huner bi kar anîye û diyar kiriye ji ber girî hêstirên wî wekî Çemê Nîlê herikîne.

Mînak:

Ji Mela Ehmedê Nalbend:

Mustef'îlun Mustef'îlun Mustef'îlun Mustef'îlun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

Hindî xiyal min tête bal berxê delal nehête mal

Lew her du çav xun co û av jê çûn belav bê sebir mam (Nalbend, ?: 13)

Ji Mela Ehmedê Xelatî:

Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

Me hêstir bûne behra Nîl giran derd e giran derd e

Ji bîr nake Munîr gustîl lema çavê me girt perde (Xelatî, ?: 113)

Şa'ir dema ku xemgîniyên xwe yên ji ber mirina zarokên xwe tînin ziman serî li gelek hêmanan didin. Di taliyê de ji ber êş û elema ku ew dikişînin, bi gotineke din piştî mirina zarokên xwe tu qedr û qîmeta dinyaya fanî li ber çavên wan namîne. Nalbend û Qasim jî di çarîn û beytên mersiyeyên jêrîn de destnîşan dikin ku piştî mirina lawên xwe tu qedr û qîmeta vê dinyayê di nezera wan de nemaye.

Mînak:

Ji Mela Ehmedê Nalbend:

Fa'îlatun Fa'îlatun Fa'îlun

Remel - + - - / - + - - / - + -

Min hebû li milkê dinê ew kur tinê

Min viyabû bo kelim û xwendinê

Dê çî lê kin paş wî malê dinê

Şibhê serradê me mêlak bûye kun (Nalbend, ?: 17)

Ji Mela Qasim:

Fa'îlatun Fa'îlatun

Remel - + - - / - + - -

Hêstirêd min tîn di gavê mislê cobarê di avê

Bê kuran dunya min navê wey dilê min wey dilo (Doskî, 2022: 166)

Lênerîna mirinê ya şa'irên kurd ên klasîk li gor bawerîya Îslamê ye. Lewra ew dizanin însan, çawa ku ji dayik dibe û mezin dibe bi heman awayî dema ku wextê wî yê tayînkirî tê, bi rastiya “*Dê her nefis mirinê tehm bike*” di Qur’ana Kerîm de (Beqere:185) behskirî rû bi rû dimîne û mirinê tehm dike. Ji ber vê yekê êş û elema ku ew dikişînin û tiştê ku bi serê wan de hatiye çiqas mezin û giran be jî; wan

îman aniye ku li vê dinyayê her çi bê serê wan bi teqdîr û fermana Xwedê ye. Ji ber vê yekê ew li hember qedere serê xwe ditewînin û razîbûna xwe nîşan didin.

Di çarîne û pencîneyên jêrîn de tê dîtin ku Babnirî û Bêdarî dizanin û îman anîne ku her çi bê serê wan bi teqdîr û qedera Xwedê ye. Ji ber vê yekê ew ji bo emr û teqdîra Xwedê hertim amade ne û razî ne.

Mînak:

Ji Mela Ebdullahê Babnirî:

Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun Fe'ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - -

Ya Reb ez te nas dikim wekî Eyûb sabir im

Ez ne yah im ne bah im ji nezanê kafir im

Bo fermana te her dem kemerbest im şakir im

Destê xwe li ber rehma te heta sibê vedigirim (Babnirî, 2012: 95)

Ji Axayokê Bêdarî:

Fa'îlatun Fa'îlatun Fa'îlatun Fa'îlun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Xeyn elîf beske ji nal û zarî waha derûn

Ew qezaya barî ye ma kes li wê çû kit bi rûn

Sa'etek texîrî nabîtin wela yesteqdimun

Herçî heq kit ew heq e îinna lillahî raci'un

Lê ji derd û hesretan ez bê 'eded giryan kirim (Doskî, 2020: 44)

Dema ku şa'ir bi emr û fermana Xwedê re rûbirû dimînin û xebera mirina zarokên wan ji wan re tê ew wekî ku me berê jî got bi teqdîra Xwedê razî dibin. Ew ji bo karibin vê razîbûna xwe bidomînin dîsa ji Xwedê sebrê teleb dikin da ku ew karibin vî barê giran rakin. Xelatî di mersiyeya ku li ser lawê xwe, Mûnîr nivîsiye de ji Xwedê teleba sebrê dike û dibêje “..bide sebrê” da ku ew rûreş neçe heşrê.

Mînak:

Ji Mela Ehmedê Xelatî:

Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

Bi heqqê Sakin el-Qinwat Xuda carek bide sebrê

Cenazê kur ji Alman hat bi vî derdî diçim qebrê (Xelatî, ?: 111)

2.4. Tiştên ku Piştî Mirina Zarokan ji bo Wan Tê Hêvîkirin

Dema ku zarokên mersiyenûsan dimirin ew di mersiyeyên xwe de ji bo wan hinek tiştan daxwaz, hêvî û xeyal dikin. Lewra mirin di nezera wan de ji bo cîhana ebedî gava ewil e. Ew dinyaya axiretê ya ku bi mirina însan dest pê dike di nav xwe de heyata qebrê, qiyamet, haşir û mehşer, belavkirina kitêban, hesab, mîzan, sirat, şefaaf, cennet û cehennemê dihewîne (Harman, 2002: 120). Ji ber vê yekê bavê ku mersiyenûs e ji bo qîz an jî kurê xwe di vê pêvajoyê de hinek tiştan hêvî û daxwaz dike.

Babnirîyê ku li ser qîza xwe mersiye nivîsîye ji Xwedê daxwaz dike ku qîza wî Feyza digel Fatime di nav şehîdan de şa bibe. Babnirî bi vê yekê ji Xwedê daxwaz dike ew ji şehîdan bê hesabandin û bi wan re be.

Mînak:

Ji Mela Ebdullahê Babnirî:

Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun Fe'ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - -

Bi bal Ehmed me kar ke bi hevdi re şiyar ke

Di nav ehlê 'ebayê me li duldulê suwar ke

Feyza digel Fatime di nav şehîda cuda ke

Piştî evan fixanan qelbê min jarî şa ke (Babnirî, 2012: 95)

Şa'ir teleb û daxwaz dikin ku qebra miriyên wan tije nûr be û ne tarî be. Dîsa hêvî dikin ku ew, di qebrê de karibin hisabeke sivik bidin melekên bi navên Munkir û Nekîr. Di mersiyeyên ku Xelatî nivîsîye de tê dîtîn ku ew daxwaz dike Pêxember bibe şefaafkarê lawê wî û hesabê wî yê li qebrê ne zehmet be.

Mînak:

Ji Mela Ehmedê Xelatî:

Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

Di qebra kûr Nekîr Munker sûala wan cewabê zor

Şefî'e zatê pêxember ne tîrsa tu ji qebr û gor (Xelatî, ?: 112)

Fa'îlatun Fa'îlatun Fa'îlatun Fa'îlun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

Min heşir ke Reb bi wan ra em bi hevra bin neşir

Min umîd lutfa Xuda ye bax û bostan be qebir (Xelatî, ?: 4)

Şa'ir ji bo qîz û kurên xwe ji Xwedê daxwaz dikin da ku qebrê zarokên wan tije nûr be û hesabê wan sivik be. Herwiha şa'ir ji Xwedê lava dikin zarokên wan têkevin cinetê û ji ava kewserê vexwin. Xelatî di beyt û çarîneyên jêrîn de pêşî daxwaz dike ku cihê kurê wî cinet be û dûre ew biçe ber serê Hewza Kewserê avê jê vexwe.

Mînak:

Ji Mela Ehmedê Xelatî:

Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun Mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

Munîrê min xuya nake me ne dost eqreba yar e

Buğuşt cay be bi wî şa be dinalim subh û êvar e (Xelatî, ?: 387)

Mustef'îlun Mustef'îlun

Recez - - + - / - - + -

Her wext dibêm hey wax Munîr

Derdek li min kirye zehîr

Hêvî dikim ji Rebê qedîr

Vexû tu ava kewserê (Xelatî, ?: 309)

Lêbelê divê bê diyarkirin hinek şa'ir ku yek ji wan Baqûstanî ye, ji xeynî xwestina têtetina cinetê ya kurên xwe ji Xweda dixwazin ku “hûr û wildan” di cinetê de tu carî li ser serê wan kême nebe.

Mînak:

Ji Mela 'Elîyê Baqûstanî:

Fa'îlatun Fa'îlatun Fa'îlatun Fa'îlatun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

Tu yî xeffarê zunûban timm û daîm jêr bike

Ji qusûrên 'aliyata jêr nesîb û cî bike

Hûr û wildanan li ser wî timm û daîm kom bike

Hem ji emn û ji selamet tu ji wî re xas bike

Hêvî û qesda me ye tim jî tu yî Rebbil'alemin (Baqûstanî, 2017: 62)

Ji bilî cihekî ku tê de Babnirî ji bo qîza xwe daxwaz kiriye ku ew bikeve nav şehîdan û cinetê tişteki din hêvî û daxwaz nekiriye. Dema li seranserê mersiyeyên ku ji bo qîzan hatine nivîsîn bê mêzekirin -ku bes du heb in- dê bê dîtî mersiyenûsan di mersiyeyên xwe de ji serî heta binî şîna qîzên xwe girtine û wesfên wan anîne zimên. Lêbelê şa'irên ku ji bo kurên xwe mersiye nivîsîne daxwaz, temenî û hêvîyên xwe di warê qebr, axret, mehşer, hesab û cinetê de bi şikleki hûrgilî anîne zimên.

Encam

Eger mersiyeya Axayokê Bêdarî ya ku di sedsala XVIIIan de hatiye nivîsîn a ewil bê qebûlkirin mirov dikare bibêje ku di warê mersiyeyên ku li ser zarokan hatin nivîsîn de digel Bêdarî ji teref 8 mersiyenûsan ve bi tevahî 104 mersiye li ser qîz û kuran hatine nivîsîn. Nûnerên vî warî Axayokê Bêdarî, Mela Qasim, Mela Ehmedê Nalbend, Cegerxwîn, Mela Ehmedê Xelatî, Fehmî Begê Pêçarî, Mela Ebdullahê Babnirî û Mela ‘Eliyê Baqûstanî ne.

Ji 104 mersiyeyan 2 mersiye li ser qîzan û 102 mersiye li ser kuran hatine nivîsîn. Ji van 104 mersiyeyan ya ku pêşî hatiye nivîsîn ya Axayokê Bêdarî ye ku ew vê mersiyeya xwe li ser her du zarokên xwe nivîsiye ku di sala 1728an de rehmet kirine.

Nûnerên beşa mersiyeyên ku li ser qîzan hatine nivîsîn Fehmî Begê Pêçarî, Mela Ebdullahê Babnirî ne. Her yek ji wan mersiyeyek li ser mirina qîza xwe nivîsiye. Axayokê Bêdarî, Mela Qasim, Mela Ehmedê Nalbend, Cegerxwîn, Mela Ehmedê Xelatî û Mela ‘Eliyê Baqûstanî jî ew mersiyenûs in ku li ser mirina kurên xwe mersiye nivîsîne. Ji van mersiyenûsan ê ku herî zêde li ser kurê xwe mersiye nivîsiye, bi 90 mersiyeyan Mela Ehmedê Xelatî ye. Piştî wî yê ku di vî warî de herî zêde mersiye nivîsiye bi 8 mersiyeyan Mela Ehmedê Nalbend e.

Di encama lêkolîna li ser van mersiyeyên kur û qîzan hat kirin de hat dîtin, mersiyeyên zarokan yek ji wan mersiyeyan in ku tê de dengê bav bilindtir û dilzîztir tê bihîstin. Di van mersiyeyên ku bi zaraveya kurmancî hatine nivîsîn de şa’iran li dijî xebera mirina zarokên xwe helwesteke bi şîn û girî nîşan dane û ji bo kesên mirî gelek hêmanên şibandîne bi kar anîne û bi vê yekê qedr û qîmeta qîz an jî kurê xwe yê rehmetkirî nîşan dane. Dîsa di van mersiyeyan de hat dîtin ku şairên kurd ên klasîk tabîrên mîna emra îlahî, qeza, qeder, sabir, tewekul, cinet û hwd. zêde bi kar anîne û ji bo jiyana dinyaya din a zarokên xwe hinek hêvî û daxwaz kirine. Yek ji wan xalên din ên balkêş ew e ku dengê bavê ku mersiyenûs e di asteke zêde de tê bihîstin. Bavan, di mersiyeyan de jî wezîfeya parastin û fedakariyê ji bo zarokên xwe anîne zimên.

Di mersiyeyên ku li ser zarokan hatine nivîsîn de exleb beşên mîna mirin, şîn-girî, pesindayîn, sîtema ji felekê, dinya û axret, sebir û dia hene ku bi şikleki xurt û baş hatine şixulandin. Hat tesbîtkirin ku di mersiyeyên kurdî de herî zêde temayên mîna şîn, kişandina êş û elemê, reşgirêdan û rondikrijandin derdikevin pêş.

Herî dawîn dikare bê gotin ew kevneşopiya mersiyeyên ku li ser zarokan herçiqas di destpêkê de lawaz be jî di sedsala dawîn de bi mersiyenûsiya Mela Ehmedê Xelatî û Mela Ehmedê Nalbend pêş ve çûye ku ev her du şairan bi tevahî li ser zarokên xwe 98 mersiye nivîsîne.

EXTENDED ABSTRACT

Just as death and the profound sorrow it brings have been a recurring theme in the literature of many cultures, so too has it found its expression in classical Kurdish literature. Throughout history, Kurdish writers have penned elegies to mourn the loss of loved ones, relatives, spouses, and friends. In these elegies, they candidly share the depths of their grief with readers, offering a poignant glimpse into their personal experiences of loss and longing.

This study delves into the elegies penned by classical poets in the Kurmanji dialect for their own children within Classical Kurdish Literature. The aim is to trace the origins of these elegies, identifying the first instance of such writing in Kurdish Literature and examining how many poets have contributed to this genre over the centuries. Furthermore, the study explores the portrayal of paternal pain within these elegies, analyzing how poets express their deep anguish and convey the significance of their children in their verses.

In the realm of classical Kurdish literature, there has been a notable dearth of academic exploration into elegies dedicated to deceased individuals, with only a handful of studies existing on the subject. Through research efforts, only three works specifically focusing on elegies have been identified. One of these works provides a broad definition of elegies alongside a few illustrative examples. The remaining two studies delve into the analysis of elegies composed by Mele Zahire Tendureki and Mele Eliye Baqustani. However, within this domain, there has been a notable absence of examination concerning elegies penned by poets in remembrance of their children.

In this study, our aim was to gather works that have been published as books or preserved as manuscripts. Additionally, we drew upon studies that were prepared as master's theses to supplement our research.

During the preparation of this article, we identified 104 elegies written by 8 poets about children. Our research focused within these parameters, and the article was subsequently prepared based on our findings.

The collected elegies were divided into two sections as elegies written on boys and girls and the number of elegies written by each poet on his/her own child was indicated.

After categorizing the elegies into those written for sons and daughters, we analyzed the fathers' grief over the loss of their children, their emotional states, their hopes for their children, and the significance of their children to them. Throughout this process, we provided relevant examples from the elegy texts under each topic for analysis.

A total of 104 elegies on children were discovered in the Kurmanji dialect of Kurdish language. However, this doesn't imply that there are no additional elegies written in this category. Undoubtedly, there are many other elegies yet to be uncovered, lying dormant somewhere, awaiting someone to bring them to light.

As a result of the study, it was discovered that the poet who wrote the most elegies in Kurmanji dialect in Classical Kurdish Literature was Mela Ehmedê Xelatî with 90 elegies.

Çavkanî

- Babnîrî, M. E. (2012). *Dîwana Babnîrî*. İstanbul: Nûbihar.
- Baqûstanî, M. 'E. (2017). *Dîwana Baqûstanî*, Metn û Lêkolîn: M. Zahir Ertekîn. Bingöl: Zankoya Soran.
- Breton, D. L. (2019). *Acının Antropolojisi*, İsmail Yerguz (Çev.). İstanbul: Sel.
- Cegerxwîn. (2018). *Ronahî Li Pey Tarî Ye*. C.I. Ankara: Lîs.
- Çavuş, M. Z. (2008). *Türk Edebiyatında Mersiyeler*. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi Sayı: 38 Erzurum: s.131-138.
- Demir, Y. (2019). *Dîwana Namî (Fehmî Begê Pêçarî): "Meğmuru'd Dewawîn*. Teza Masterê. Mêrdîn: Mardin Artuklu Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü.
- Devellioğlu, F. (2017). *Osmanlıca Türkçe Andisklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitap Evi.
- Doskî, T. Î. (2020). *Baxê Îrem, Geşteki li Nav Şi'ra Kurmancîya Klasik*, (Amd. M. Zahir Ertekin) İstanbul: Dara.
- _____. (2022). *Sê Klasikên Me Yên Nenas: Mela Hesên û Qasim û Mela Şems*. Kurdîname, r.161-174.
- Hakan, S. (2007: 45-47). *Ji Wida hetta Mele Muhammed Gulnarê Miksî û Pêwendîya Helbestvan û Mirên Miksê*. Nûbihar: r. 45-47.
- Harman, Ö. F. (2002). *Akaid, İlmihal* (C:I, s. 68-140). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İsen, M. (1994). *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İzölî, D. (2013). *Ferheng(Kurdî-Tirkî, Tirkî-Kurdî)*. İstanbul: Deng.
- Kanar, M. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say.
- Mu'temen, Z. . (1954). *Şi'r û Edebê Fairisî*. Tehran: Kitêbxaneyê İbnî Sîna.
- Naci, M. (1990). *Lugat-ı Nacî*. İstanbul: Asr,
- <https://archive.org/details/lgatnaci0001na/page/n607/mode/2up>, Dîrok: 28.02.2024, Seat: 18.57.
- Nalbend, M. E. (?). *Baxê Kurda, Dîwana Mela Ehmedê Muxlis Kurê Emînê Nalbedê Bamernî*. Berhevkar: Tehsîn İbrahim Doskî. (Berhema Hêj Neçapkirî).
- Pala. (2014). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı.
- Qurana Kerîm û Meala Wê ya Kurdî*, Sûreya Beqere ayeta 185an. Werger: Fikrî Amedî, 2014 Ankara: Ensar.
- Redhouse, S. J.(1987). *Turkish And English Lexicon*. Pirtûkxaneyê Libnanê, Beyrûd, <https://turuz.com/book/title/A+Turkish+And+English+Lexicon-Shewing+In+English-The+Significations+Of+The+Turkish+Terms-James+William+Redhouse-1987-2246s>, (Dîroka Jêgirtinê:20.02.2024).
- Sami, Ş. (1978). *Kamûs-i Türk*. İstanbul, Türkiye: <https://www.pdfdrive2.com/kamus-i-t%C3%BCrki-d156729280.html> Jêgirtin: 16.01.2024 Seat: 15.09.
- Saydun, E. (2018). *Teşe û Ciwankariyên Wêjeyî Di Dîwana Feqiyê Teyran De*. Teza Masterê. Wan: Van Yüzüncü Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü.
- Serfîraz, M. (2012). *Mersiye û Di Edebiyata Kurdî de Mersiye*. Nûbihar: r. 30-33.
- Seyarî, E. (2019). *Mersiyyên Mela Zahîrê Tendûrekî ji Alîyê Tema, Ziman û Hunerên Edebî ve*. Nûbihar: r. 32-36.
- _____. (2019). *Mersiyyên Mela 'Elîyê Baqûstanî Ji Alîyê Tema, Ziman, Teşe û Hunerên Edebî ve*. Nûbihar: r.45-47.
- Toprak, M. F. (1990). *Endülüs Şiirinde Mersiye*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Turan, C. (2023). *Mersiye Di Edebiyata Kurdîya Kurmancî ya Klasik de*. Teza Doktorayê. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü.
- Xelatî, M. E. (?). *Dîwana Bîra Kul û Derda*. (Dîwana Çapkirî-Cih û Dîroka Çapê Nehatiye Diyarkirin).